Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Leksikologija i leksikografija I: Leksikografski postupak

Halilović, Senahid

2022-12-31

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/6ca51dde-2a77-4899-84dc-e2515e45155a

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2022.206.04

NAZIVI ZA DAŽDEVNJAKA U BOSNI I HERCEGOVINI: LINGVOGEOGRAFSKI PRISTUP

Senahid Halilović
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Franje Račkog 1
71 000 Sarajevo
senahid.halilovic@ff.unsa.ba

Apstrakt

Tokom XX stoljeća dijalektolozi su obratili posebnu pažnju na nazive za daždevnjaka (*Salamandra maculosa Laur*.) na području srednjojužnoslavenskog jezika. Dalibor Brozović u radu iz 1962. godine donosi sto dvadeset naziva, od kojih je četrdeset poznato samo u Bosni i Hercegovini. U ovom radu nastavljamo odatle i ukazujemo na to da u bosanskohercegovačkim govorima postoji znatno veće bogatstvo naziva za daždevnjaka negoli je dosad bilo poznato: u glosaru navodimo čak devedeset šest naziva, ne računajući fonetske i akcenatske varijante. Pored novih naziva i oblika donosimo i nove podatke o rasprostiranju već poznatih naziva. Raznolikost naziva za daždevnjaka, uzrokovana i unutarlingvističkim i vanlingvističkim momentima, ogleda se i u osnovama i nastavcima. Analiza pokazuje da su nazivi tvoreni i tako što na iste osnove dolaze različiti nastavci (*kišavac*, *kišńak*, *kišo*) i tako što na različite osnove dolaze isti nastavci (*burńak*, *kišńak*, *vodńak*). Lingvogeografskom obradom dijela sakupljene građe utvrdili smo areale osnova i naziva koji su vrlo prošireni u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: areal, Bosna i Hercegovina, daždevnjak, dijalekatska leksika, dijalektologija, lingvogeografija, upitnik

1. Proteklo je šezdeset godina otkako je objavljen rad Dalibora Brozovića o nazivima za *daždevnjaka* (*Salamandra maculosa Laur*.) na području srednjojužnoslavenskog jezika "s osobitim obzirom na teritorij Bosne i Hercegovine" (1962). Autor donosi čak sto dvadeset naziva za tog vodozemca, važnih za dijalektologiju i etnologiju, a zanimljivih i za slavensku i opću lingvistiku. Sabrao ih je iz nekoliko izvora: osnovni je *Rječnik narodnih zoologičnih naziva* M. Hirtza iz 1928, iz koga potječe više od polovice; dvadesetak donosi iz

dijalektološke i druge literature (od Ivšićeva priloga iz 1921. nadalje), a tridesetak novih, koji nisu zastupljeni u izvorima i rječnicima i nigdje nisu štampani, dobio je od lingvista (kao što je A. Zaręba, dijalektolog iz Krakova, koji je putujući po Jugoslaviji obratio posebnu pažnju na nazive za daždevnjaka) i drugih saradnika, ili je do njih došao istražujući u bosanskohercegovačkim govorima odnos *žd*/*žđ*.

Golemo bogatstvo i šarenilo naziva i oblika uzrokovali su i unutarlingvistički i vanlingvistički momenti:

1. fonetska labilnost refleksâ za psl. **dъžž-* (nakon nestanka slabog poluglasa na njegovo su mjesto dolazili sekundarni vokali *i* i *u* kako bi se izbjegle suglasničke grupe teške za izgovor, a uklanjanje novostvorenih alternacija *i*/*a* i *u*/*a* nije provedeno s istim rezultatom u svim dijalektima; dijalektolozi su tokom XX st. pronašli ne samo nove izvedenice od **dъžž-* nego i oblike sa sekundarnim vokalima *e* i *o*);
2. gubljenje lekseme *dažd* (gubitak semantičke spone *dažd – daždevnjak*);
3. raširena različita narodna vjerovanja, folklorne predodžbe koje se vežu uz ovog bezazlenog vodozemca imaju odraza u osnovama od kojih se tvore novi nazivi;
4. daždevnjak je neka vrsta bosanskog tabua: o njemu se nerado govori, a čim se jedan naziv udomaći, stvara se novi.

Od ukupno sto dvadeset naziva koje donosi Brozović (odnosno, sto sedamdeset devet, ako se uzmu u obzir varijacije), u Bosni i Hercegovini zabilježeno je četrdeset sedam (ili sedamdeset šest s fonetsko-fonološkim varijantama). Od tih četrdeset sedam naziva četrdeset je poznato samo u Bosni i Hercegovini, a sedam i izvan bosanskohercegovačkih granica. U ovome radu pokazat ćemo da u bosanskohercegovačkim govorima postoji znatno veće bogatstvo i šarolikost naziva za *daždevnjaka* negoli je sadržano u Brozovićevoj studiji iz 1962. godine. Pored novih naziva i oblika donosimo i nove podatke o rasprostiranju već poznatih naziva. Naši izvori su:

1. spomenuti rad D. Brozovića (u daljnjem tekstu DB 1962);
2. *Pitanja o govoru prostoga naroda* iz 1897. (P 1897);
3. *Upitnici za srpskohrvatski dijalektološki atlas* 1964– (SH 1964);
4. *Upitnici za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora* 1975–1986. (U 1975–1986);
5. dijalektološka literatura o bosanskohercegovačkim govorima od 1962. do 2022. (DL 1962–2022).

DB 1962. sadrži dvadeset tri naziva nezastupljena u drugim našim izvorima, P 1897. dva, U 1975–1986. trideset sedam i DL 1962–2022. tri; uz

ovih šezdeset pet naziva zastupljenih u jednome izvoru imamo i trideset jedan naveden u dva ili više izvora, što znači da je u bosanskohercegovačkim govorima dosad zabilježeno devedeset šest naziva. Od toga šezdeset pet naziva nema fonetsko-fonoloških varijanti, a trideset jedan ima ukupno šezdeset sedam; dakle, dosad nam je poznato devedeset šest naziva koji se javljaju u sto šezdeset tri varijante.

2. Prije nego što prijeđemo na lingvogeografsku obradu dijela sakupljene građe, donosimo glosar dosad poznatih naziva za daždevnjaka u Bosni i Hercegovini, tabelu osnova i sufiksa (uporedive s onima u Brozović 1962). Znakovi *dž*, *đ*, *lj* i *nj* u dijalektološkim zapisima zamijenjeni su u glosaru odgovarajućim znakovima iz fonetske transkripcije (*ǯ*, *ʒ́*, *ĺ*, *ń*); u svemu ostalom ostavljena je varijanta koja je zapisana. U abecednom popisu svaki je naziv numeriran a uz njeg su akcenatske i fonetske varijante (s *ʒ́*, *ś*, *ź*, *ʧ́*, *ś́*, *ź́*) navedene pod *a*, *b*, *c* itd. U glosaru su upotrijebljene sljedeće skraćenice: k (katolici), m (muslimani), p (pravoslavni) – oznake vjerske pripadnosti informatora; o. (oko, okolica); P (*Pitanja o govoru prostoga naroda*) i U (*Upitnik za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora*). Unutar zagrada naveden je broj upitnika iz kojeg potječe potvrda (na kartama su to brojčane oznake mjesta u kojima su upitnici popunjavani).

Glosar naziva za *Salamandra maculosa Laur*. u Bosni i Hercegovini

1a. *burńak*. DB 1962: o. Prnjavora, o. Kostajnice, Žepče; P 1897: Skender-Vakuf, Borak, Čarići, Paunovići, Mokri Lug, Bokani, Šolaji, Kostići, Bastahi m, p (P 161), o. Dervente k, p (P 173), Prijedor i sela Šurkovac, Timar k, m, p (P 192 i 193), Bosanska Dubica i o. p (P 196), o. Sanskog Mosta (Stari Majdan i sela Koprivna, Dževar, Brdari, Suhača, Podvidača, Stara Rijeka) k, m, p (P 208), Bihać i o. k, m, p (P 215, P 219)

1b. *bûrńāk*. DB 1962: Tramošnja p, o. Sanskog Mosta; U 1975–1986: Donji Rakovac p, o. Maglaja (U 99), Osojnica p, o. Maglaja (U 100), Tolisa p, o. Gradačca (U 126), Donje Ratkovo p, o. Ključa (U 163), Krupa na Vrbasu p, o. Banje Luke (U 180), Srednja Šnjegotina p, o. Čelinca (U 182), Popovići p, o. Prnjavora (U 189), Novi Grad p, o. Odžaka (U 194), Srđevići p, o. Srpca (198), Grbavci p, o. Bosanske Gradiške (U 201), Melina p, o. Banje Luke (U 203), Gornje Sreflije p, o. Bosanske Dubice (U 206), Prusci p, o. Bosanskog Novog (U 208), Mali Dubovik p, o. Bosanske Krupe (U 211), Jasenica p, o. Bosanske Krupe (U 212), *bûrńāk* / dáždevńāk: Podrašnica p, o. Mrkonjić-Grada (U 164), *bûrńāk* / diždèńāk / dȉždrńāk: Izačić m, o. Bihaća (U 220); DL 1962–2022: Potkozarje p (Dalmacija 2004: 40)

1c. *bûrńak* / daždèvńāk. U 1975–1986: Velika Bukovica p, o. Doboja (U 188), *bûrńak* / kĩš: Bosanska Dubica m (U 207)

1d. *bûrńāᵒk*. U 1975–1986: Donja Koprivna p, o. Modriče (U 127)

1e. *búrńāk*. U 1975–1986: Kakmuž p, o. Gračanice (U 101)

2a. *davždèńāk*. DB 1962: Doboj p

2b. *davždeńãk*. U 1975–1986: Donja Mahala k, o. Orašja (U 123)

3. *dažd*. DB 1962: Vlasenica

4. *daždàja*. U 1975–1986: Donji Svilaj k, o. Odžaka (U 195)

5. *daždàńāk*. U 1975–1986: Višići m, o. Čapljine (U 14)

6a. *daždeńak*. DB 1962: Vlasenica; P 1897: Bihać i o. k, m, p (P 215, P 216, P 219, P 221 i P 222)

6b. *dàždeńāk*. DB 1962: Čejreci m, o. Prijedora, Bišćani m, o. Prijedora, Jaklići m, o. Bugojna; U 1975–1986: Zalom p, o. Nevesinja (U 21), Kreševo k (U 61), Doljani k, o. Jablanice (U 140), Hripavci m, o. Ključa (U 162), Ćoralići m, o. Cazina (U 221), *dàždeńāk* / dùždevńāk / dàždevńāk: Žepa m, o. Rogatice (U 48); DL 1962–2022: Srbljani m, o. Bihaća (Peco 1975: 210), Kruševo m, o. Olova, Dolovi m, o. Olova (Jahić 2002: 134)

6c. *dàždeńāᵒk*. U 1975–1986: Suhača m, o. Bosanskog Novog (U 209)

6d. *dàždeńāk*. U 1975–1986: Gornji Kamengrad m, o. Sanskog Mosta (U 213), Dobrenica m, o. Bihaća (U 218)

6e. *daždèńāk*. DB 1962: Banja Luka m; U 1975–1986: Hodovo p, o. Stoca (U 16), Grude k (U 132), Goranci k, o. Mostara (U 134), Čitluk k (U 136); DL 1962–2022: Polog k, o. Mostara, Grude k, Goranci k, o. Mostara, Izbično k, o. Širokog Brijega, Čerigaj k, o. Širokog Brijega, Kočerin k, o. Širokog Brijega, Vranić k, o. Posušja (Peco 1986: 133–134, 136), Orahovi Do k, o. Trebinja, Grmljani p, o. Trebinja (Halilović 1996: 120)

6f. *daždèńak*. DL 1962–2022: zapadna Hercegovina k (Kraljević 2013: 56)

7a. *dàždevńāk*. U 1975–1986: Višegrad m (U 45), Bjelave m, o. Sarajeva (U 53), Spahići m, o. Bihaća (U 219), Jezerski m, o. Bosanske Krupe (U 222), *dàždevńāk* / dùždevńāk: Plješevica p, o. Rogatice (U 47), *dàždevńāk* / dùždevńāk / dàždeńāk: Žepa m, o. Rogatice (U 48), *dàždevńāk* / zvìždeńāk: Gornja Tuzla m (U 230); DL 1962–2022: Kovačići p, Konjevići p, o. Kladnja (Remetić 1970: 106)

7b. *daždevńâᵒk*. U 1975–1986: Doborovci m, o. Gračanice (U 117)

7c. *daždèvńāk*. DB 1962: Lištica k, o. Mostara; U 1975–1986: Gradac k, o. Neuma (U 11), Bitunja m, o. Stoca (U 13), Bihać m (U 225), *daždèvńāk* / bûrńak: Velika Bukovica p, o. Doboja (U 188), *daždèvńāk* / šárac: Slatina m,

o. Čajniča (U 42); DL 1962–2022: Zvirići k, o. Ljubuškog (Peco 1986: 134), Kijev Do k, o. Trebinja (Halilović 1996: 120)

7d. *dáždevńāk* / bûrńāk. U 1975–1986: Podrašnica p, o. Mrkonjić-Grada (U 164)

8a. *dȁždrńāk*. DL 1962–2022: Donji Kamičak m, o. Ključa (Pehlić 2006: 63)

8b. *dȁždr̨ńāk*. DB 1962: Bišćani m, o. Prijedora, Ključ m; U 1975–1986: Orašac m, o. Bihaća (U 216)

9. *devʒ̀èńāk*. DB 1962: o. Maglaja m

10. *deždèńāk*. DB 1962: o. Duvna m; U 1975–1986: Vitina m, o. Ljubuškog (U 131), Modran k, o. Dervente (U 192); DL 1962–2022: o. Dervente (Baotić 1983: 106)

11. *dȉḫʒ̀eńāk*. DB 1962: o. Gračanice kod Tuzle m

12. *dȉvʒ̀eńāk* / zvȉžʒ̀eńāk. U 1975–1986: Ugorsko m, o. Vogošće (U 55)

13. *diždenak*. P 1897: o. Bosanske Gradiške (Dolina Dolnja, Dolina Gornja, Brestovična, Kozinci i Mačkovac) k (P 187), Velika Kladuša m, p (P 226)

14a. *diždeńak*. DL 1962–2022: u dolini Lepenice, o. Kiseljaka i Kreševa k, m, p (Vuković 1963: 304)

14b. *dȉždeńāk*. DB 1962: Gračanica m, o. Bugojna, Hrasnica m, o. Gornjeg Vakufa, Donji Palež k, o. Visokog, Trnovo p, o. Sarajeva, Kamensko m, o. Olova; U 1975–1986: Gornja Ljuta m, o. Kalinovika (U 30), Šahbegovići m, o. Sokoca (U 52), Tarevo m, o. Kladnja (U 81), Kladanj m (U 82), Milankovići m, o. Olova (U 83), Kozarac m, o. Prijedora (U 205), *dȉždeńāk* / zvȉždeńāk: Bužim m, o. Bosanske Krupe (U 223), Tuholj m, o. Kladnja (U 226), Svojat m, o. Živinica (U 229); DL 1962–2022: Knežina m, o. Sokoca (Jahić 2002: 134)

14c. *dȉždeńāk* / *dȉžʒ̀eńāk*. U 1975–1986: Here m, o. Prozora (U 142)

14d. *diždèńāk* / dȉždrńāk / bûrńāk. U 1975–1986: Izačić m, o. Bihaća (U 220)

15a. *dȉždevńāk*. U 1975–1986: Odžak m, o. Nevesinja (U 20)

15b. *dȉždevńāk*. U 1975–1986: Čuhovići m, o. Konjica (U 36), Ledići p, o.Trnova (U 37)

16. *dȉždrńāk* / diždèńāk / bûrńāk. U 1975–1986: Izačić m, o. Bihaća (U 220)

17a. *dižʒ̀eńak*. DB 1962: iz Bosne

17b. *dȉžʒ̀eńāk*. DB 1962: Sarajevo; U 1975–1986: Lug m, o. Jablanice (U 33), Džanići m, o. Konjica (U 63)

17c. *dȉžʒ̀eńāk*. U 1975–1986: Seljani m, o. Konjica (U 34), *dȉžʒ̀eńāk* / *dȉždeńāk*: Here m, o. Prozora (U 142)

18a. *dȉžʒ̀evńāk*. U 1975–1986: Mala Kladuša m, o. Velike Kladuše (U 224)

18b. *dȉžʒ̀evńāk*. DB 1962: Sarajevo

19. *diželèńāk*. U 1975–1986: Omar m, o. Zavidovića (U 98)

20. *dȉžeńāk*. U 1975–1986: Lišnja m, o. Prnjavora (U 191)

21a. *dižveńak*. P 1897: Lišnja m, o. Prnjavora (P 178)

21b. *dȉžveńāk*. DB 1962: Šenik m, o. Jajca, Hrasnica m, o. Gornjeg Vakufa, Gornji Vakuf m, o. Jajca k; U 1975–1986: Vaganjac m, o. Gornjeg Vakufa (U 143), Odžak m, o. Bugojna (U 144), Pšenik m, o. Jajca (U 166)

21c. *dìžveńāk*. U 1975–1986: Vinac m, o. Jajca (U 155)

22. *dìźźavńāk*. DB 1962: Sarajevo

23. *dȉźźeńāk*. DB 1962: Visoko m; U 1975–1986: Deževice k, o. Kreševa (U 62)

24. *dȉžĺeńāk*. DB 1962: Lužine k, o. Fojnice

25. *doždevńak*. DB 1962: u Bosni (iz Margitića Jajčanina)

26a. *dožźevńak*. DB 1962: u Bosni (iz Margitića Jajčanina)

26b. *dòźźevńāk*. DB 1962: o. Prozora m

27. *draždèńāk*. DL 1962–2022: Dobro Selo k, o. Čitluka (Peco 1986: 134), zapadna Hercegovina k (Kraljević 2013: 69)

28. *dreždèńāk*. U 1975–1986: Buna k, o. Mostara (U 17); DL 1962–2022: Krehin Gradac k, o. Čitluka (Peco 1986: 133), zapadna Hercegovina k (Kraljević 2013: 69)

29a. *drȉždreńāk*. DB 1962: Bakovići k, o. Fojnice

29b. *driždrèńāk*. DB 1962: Bakovići k, o. Fojnice

30. *droždèńāk*. DL 1962–2022: Dobro Selo k, o. Čitluka, Čitluk k (Peco 1986: 134)

31. *dròźźeńāk*. DB 1962: Korita k, o. Fojnice

32. *drȍžźevńāk*. U 1975–1986: Misurići m, o. Maglaja (U 175)

33. *drúžo* / kȉšńak. U 1975–1986: Ravna m, o. Maglaja (U 174)

34. *druzźeńak*. DL 1962–2022: u dolini Lepenice, o. Kiseljaka k, m, p (Vuković 1963: 304)

35a. *drȕžbeńāk*. DB 1962: Fojnica k

35b. *drùžbeńāk*. DB 1962: Fojnica k, Selakovići k, o. Fojnice, Kreševo k

36a. *druždeńak*. DB 1962: iz Margitića

36b. *drùždeńāk*. DB 1962: Korita k, o. Fojnice

36c. *druždèńāk*. U 1975–1986: Donja Ivanjska k, o. Banje Luke (U 202)

36d. *drȕždeńāk*. DB 1962: Topuzovo Polje p, o. Visokog

37. *druždevńak*. DB 1962: Visoko, iz Margitića

38. *drȕždrevńāk*. U 1975–1986: Vrtoče p, o. Vlasenice (U 76)

39a. *družźa*. P 1897: Travnik k, m, p (P 153)

39b. *drúžźa*. DB 1962: Meurić m, o. Travnika, Kruščica m, o. Jajca; SH 1964: Travnik m; U 1975–1986: Turkovići m, o. Fojnice (U 64), Katići p, o. Busovače (U 65), Gornji Buselji k, o. Busovače (U 93), Divičani m, o. Jajca (U 167), Gluha Bukovica m, o. Travnika (U 170)

39c. *drúźźa*. DB 1962: Voljevac m, o. Fojnice

40. *druźźènāk*. DB 1962: Tješilo k, o. Fojnice

41a. *družźeńak*. DB 1962: Visočka nahija m (izvor: Milenko Filipović)

41b. *drùžźeńak*. U 1975–1986: Komušina k, o. Teslića (U 177)

41c. *drùźźeńāk*. DB 1962: Ostružnica k, o. Fojnice

41d. *druźźèńāk*. DB 1962: Tješilo k, o. Fojnice

41e. *drùžźeńak*. DB 1962: Donje Moštre, o. Visokog

42a. *družźevńak*. DB 1962: iz Margitića; P 1897: Žepče i o., k, m, p (P 158)

42b. *drùźźevńāk*. DB 1962: Fojnica m

43a. *drúžźo*. DB 1962: Vitez k, m, o. Travnika; U 1975–1986: Jakeš m, o. Modriče (U 193)

43b. *drúźźo*. DB 1962: Ostružnica k, o. Fojnice

44a. *drùženāk*. DB 1962: Tušnjići m, o. Visokog, Srhinje m, o. Visokog

44b. *družènāk* / drúźo. U 1975–1986: Donja Lovnica m, o. Zavidovića (U 97)

44c. *drùženāk* / kìšńāk. U 1975–1986: Uvorići m, o. Visokog (U 68)

44d. *drùźeńāk*. DB 1962: Voljevac m, o. Fojnice

44e. *drùženāk*. DB 1962: Rajetići k, o. Fojnice

45a. *druževńak*. P 1897: Kotor-Varoš k, m, p (P 162), o. Sanskog Mosta (Stari Majdan, Koprivna, Dževar, Brdari, Suhača, Podvidača, Stara Rijeka) k, m, p (P 208)

45b. *drúžēvńāk*. U 1975–1986: Podbrđe k, o. Kotor-Varoša (U 181)

45c. *drúževńāk*. U 1975–1986: Dobratići k, o. Skender-Vakufa (U 168)

46. *drúźo* / družèńāk. U 1975–1986: Donja Lovnica m, o. Zavidovića (U 97)

47a. *drždeńāk*. U 1975–1986: Zahum k, o. Prozora (U 141)

47b. *držděńāk*. SH 1964: Prisoje k, o. Duvna; U 1975–1986: Kružanj m, o. Mostara (U 19), Prigrađani m, o. Mostara (U 32), Studenci k, o. Ljubuškog (U 130), Biograci k, o. Širokog Brijega (U 133), Trnava m, o. Sanskog Mosta (U 204); DL 1962–2022: K. Gradac k, o. Čitluka, Biograci k, o. Širokog Brijega, Zvirići k, o. Ljubuškog, Studenci k, o. Ljubuškog, Radišići k, o. Ljubuškog, Rasno k, o. Širokog Brijega, Kočerin k, o. Širokog Brijega (Peco 1986: 133–136), zapadna Hercegovina k (Kraljević 2013: 69)

48. *dr̨ždreńak*. DB 1962: Bijelo Polje u Hercegovini

49. *dȕždavac*. U 1975–1986: Kruščica p, o. Uloga (U 22), Jasenik p, o. Gacka (U 25)

50a. *duždeńak*. DB 1962: Žepče; P 1897: Nadenić, Srđević i Bodežišta, o. Gacka m, p (P 19)

50b. *dȕždeńāk*. DB 1962: Topuzovo Polje p, o. Visokog; U 1975–1986: Zurovići m, o. Gacka (U 23), Bjelušine – Štrpci p, o. Rudog (U 43), Crni Vrh m, o. Višegrada (U 46), Vrela p, o. Šekovića (U 78), Križevići m, o. Zvornika (U 79), Gornji Piperi p, o. Lopara (U 105), Priboj p, o. Lopara (U 106), Potpeć p, o. Srebrenika (U 115), Vučilovac p, o. Brčkog (U 121), *dȕždeńāk* / zvìždeńāk: Rataja m, o. Foče (U 28), *dȕždeńāk* / zvìždeńāk: Donji Drecelj p, o. Olova (U 71); DL 1962–2022: Kula p, Starič p, Konjevići p, o. Kladnja (Remetić 1970: 106), Donji Birač, Šekovići i o. p (Vujičić 1981: 203), Gornje Caparde p, o. Zvornika (Đukanović 1983: 23), Malo Polje p, o. Han-Pijeska (Jahić 2002: 134)

51. *dȕždevac*. U 1975–1986: Popov Most m, o. Foče (U 26), Podgrađe p, o. Foče (U 39); DL 1962–2022: Toholji m, o. Foče, Popov Most m, o. Foče (Jahić 2002: 134)

52a. *duždevńak*. DB 1962: o. Sarajeva; P 1897: Goražde i o. m, p (P 62, P 63), o. Višegrada p (P 65), Prača m, p (P 68), Rogatica i o. m, p (P 70, P 72), Snagovo kod Zvornika m, p (P 96), Sinjakovo kod Varcar-Vakufa k, p (P 148), Sanski Most i o. k, m, p (P 206)

52b. *dȕždevńāk*. U 1975–1986: Bijela p, o. Višegrada (U 44), Selišta p, o. Sokoca (U 49), Bjelosavljevići p, o. Sokoca (U 50), Mokro p, o. Pala (U 51), Malo Polje p, o. Han-Pijeska (U 72), Miljanovci m, o. Kalesije (U 80), Teočak m, o. Ugljevika (U 108), *dȕždevńāk* / dȁždevńāk: Plješevica p, o. Rogatice (U 47), *dȕždevńāk* / dȁždevńāk / dȁždeńāk: Žepa, o. Rogatice m (U 48); DL 1962–2022: Sijerci p, o. Sokoca (Jahić 2002: 134)

53. *dȕźʒeńāk*. U 1975–1986: Tušnjići m, o. Visokog (U 67)

54. *dȕžževńāk*. DB 1962: o. Sarajeva m

55. *ʒ̑ȅvʒeńāk*. DB 1962: Vareš m

56. *ʒ̑ìvʒeńāk*. DB 1962: Vareš m

57. *kȋš* / bûrńak. U 1975–1986: Bosanska Dubica m (U 207)

58a. *kišavac*. P 1897: Kalinovik i o. (Jažići, Vlaholje i Kuti) m, p (P 58)

58b. *kȉšavac*. U 1975–1986: Vlaholje p, o. Kalinovika (U 29)

59a. *kȉšnāk* / krȁvijāk. U 1975–1986: Strojice p, o. Šipova (U 156)

59b. *kȋšnāk*. DB 1962: o. Sutjeske (Donje Selo k, Kučukovići k, Dragovići m, Miljačići k, Kaparovići m, Borovica k), Kraljeva Sutjeska k, Ivanjska k, o. Banje Luke

60. *kíšńača žȁba*. U 1975–1986: Mahovljani p, o. Banje Luke (U 199)

61a. *kíšńak*. P 1897: o. Olova (Magulica, Kamensko, Rijeka, Stojčići, Gornja i Donja Dištica) k, m (P 93), Slimena i Polje kod Travnika k, m (P 150), Travnik i o. k, m, p (P 156), Žepče i o. k, m, p (P 158), Skender-Vakuf, Borak, Čarići, Paunovići, Mokri Lug, Bokani, Šolaji, Kostići, Bastahi m, p (P 161), o. Dervente, selo Kulina k, p (P 173); U 1975–1986: Bastasi p, o. Drvara (U 161)

61b. *kȉšńāk*. DB 1962: o. Travnika; U 1975–1986: Vijaka k, o. Vareša (U 86), Zabrezje k, o. Vareša (U 87), Vukanovići k, o. Kaknja (U 91), Breze k, o. Tuzle (U 103), Dokanj k, o. Tuzle (U 104), Dobropolje m, o. Tešnja (U 176), *kȉšńāk* / drȕžeńāk: Uvorići m, o. Visokog (U 68), *kȉšńāk* / vȍdńāk: Janja m, o. Bijeljine (U 109); DL 1962–2022: Imljani p, o. Skender-Vakufa (Vuković 1962: 48)

61c. *kȉšńak*. U 1975–1986: Bjelavići k, o. Kaknja (U 89), Gornji Smrtići p, o. Prnjavora (U 197), *kȉšńak* / drúʒo: Ravna m, o. Maglaja (U 174)

61d. *kȋšńāk*. DB 1962: Karaula m, o. Travnika, Kruščica m, o. Jajca; U 1975–1986: Taračin Do k, o. Ilijaša (U 56), Drvetine m, o. Bugojna (U 152), Gornje Pećine k, o. Novog Travnika (U 153), Paklarevo k, o. Travnika (U 154), Perućica p, o. Jajca (U 165), Skender-Vakuf m (U 179), Šurkovac k, o. Prijedora (U 210), Dolac k, o. Travnika (U 228)

61e. *kišńâk*. U 1975–1986: Maoča m, o. Brčkog (U 114)

61f. *kȋšńak*. U 1975–1986: Medakovo m, o. Tešnja (U 185), Sivša k, o.Tešnja (U 187)

61g. *kȉšńāᵒk* / zvìžńāᵒk. U 1975–1986: Dubrave m, o. Bosanske Gradiške (U 227)

61h. *kȋšńāk*. U 1975–1986: Žepče m (U 172)

61i. *kȉšńāk*. DB 1962: Korita k, o. Fojnice, Vareš k, o. Vareša k (Ivančevo, Donja Vijaka, Gornja Vijaka, Jelaške)

62. *kíšo*. U 1975–1986: Brnjic m, o. Kaknja (U 92), Lupoglav k, o. Žepča (U 173)

63. *krȁvijāk* / kȉšnāk. U 1975–1986: Strojice p, o. Šipova (U 156)

64. *nadaždeńak*. P 1897: o. Stoca (Dabar, Berkovići i Hatelji) m, p (P 30)

65. *pískavac*. U 1975–1986: Rajševa m, o. Teslića (U 184)

66. *pòsavac*. U 1975–1986: Krnja Jela p, o. Bosanskog Petrovca (U 215)

67. *sȕždrebńāk*. U 1975–1986: Boderište k, o. Brčkog (U 113)

68. *šárac*. U 1975–1986: Gornja Drežnica m, o. Mostara (U 135), *šárac* / daždèvńāk: Slatina m, o. Čajniča (U 42)

69. *šarèńāk*. U 1975–1986: Lohovo p, o. Bihaća (U 217)

70. *štŕlac*. U 1975–1986: Kongora k, o. Duvna (U 137), Prisoje k, o. Duvna (U 138)

71a. *vodeńak*. DB 1962: Vinica, o. Duvna

71b. *vodèńāk*. U 1975–1986: Gornji Vukšić k, o. Brčkog (U 120), Dolina k, o. Bosanske Gradiške (U 200)

72. *vȍdńāk* / kȉšńāk. U 1975–1986: Janja m, o. Bijeljine (U 109)

73. *zȁždenāk*. U 1975–1986: Borci p, o. Konjica (U 35)

74. *zȁždevńāk*. U 1975–1986: Bobare m, o. Tešnja (U 186)

75. *zdrúždo*. U 1975–1986: Sopotnica m, o. Kaknja (U 90)

76. *zdȕžderńāk*. U 1975–1986: Sofići m, o. Goražda (U 40)

77. *zvȉʒeńāk*. U 1975–1986: Vrbanja m, o. Banje Luke (U 190)

78. *zvȉzdeńāk*. U 1975–1986: Slavin p, o. Vareša (U 88)

79a. *zvižděnak*. DB 1962: Gradačac u Bosanskoj Posavini; P 1897: Donja Tuzla k, m, p (P 101)

79b. *zvȉždeńāk*. DB 1962: Vrbanja m, o. Jajca, Gornja Vijaka k, o. Vareša; U 1975–1986: Delijaš m, o. Trnova (U 38), Klek p, o. Sarajeva (U 54), Bioča p, o. Ilijaša (U 57), Otes k, o. Ilidže (U 58), Bakići m, o. Olova (U 66), Krivajevići p, o. Ilijaša (U 69), Dragoradi m, o. Ilijaša (U 70), Repnik m, o. Banovića (U 84), Vozuća p, o. Zavidovića (U 85), Devetak m, o. Lukavca (U 102), Staro Brezovo Polje m, o. Brčkog (U 112), Donja Špionica m, o. Srebrenika (U 116), Donja Mionica m, o. Gradačca (U 119), Dobrenica k, o. Bihaća (U 218), *zvȉždeńāk* / dȁždevńāk: Gornja Tuzla m (U 230), *zvȉždeńāk* / dȉždeńāk: Bužim m, o. Bosanske Krupe (U 223), Tuholj m, o. Kladnja (U 226), Svojat m, o. Živinica (U 229), *zvȉždeńāk* / dȕždeńāk: Rataja m, o. Foče (U 28), Donji Drecelj p, o. Olova (U 71); DL 1962–2022: Kovačići p, Kula p, Kladanj p (Remetić 1970: 106), Tuholj m, o. Kladnja (Halilović 1990: 289), Gornja Lukavica m, o. Živinica, Gračanica m, o. Živinica, Svojat m, o. Živinica, Zelenika m, o. Živinica (Bulić 2014: 96)

79c. *zvižděnāk*. DB 1962: Dragovići m, o. Kraljeve Sutjeske

80a. *zvižʒeńak*. DB 1962: Visočka nahija p (M. Filipović)

80b. *zvȉžʒeńāk*. U 1975–1986: Lokve m, o. Hadžića (U 59), *zvȉžʒeńāk* / dȉvʒeńāk: Ugorsko m, o. Vogošće (U 55); DL 1962–2022: Lokve m, o. Hadžića (Đurović 1992: 196)

80c. *zvȉźʒeńāk*. DB 1962: Topuzovo Polje p, o. Visokog

80d. *zvíźʒeńâk*. DB 1962: Visoko m

80e. *zvȉźʒeńāk*. DB 1962: o. Visokog (Papratnica p, Banjer-Kula p)

80f. *zvíźʒeńāk*. DB 1962: Goduša m, o. Visokog

80g. *zvȉźźeńāk*. DB 1962: Ilijaš p, o. Sarajeva

81a. *zv̏ìźʒevńāk*. U 1975–1986: Mratinjići k, o. Kreševa (U 60)

81b. *zvìźʒevńāk*. DB 1962: Visoko m

82. *zvìžńāᵒk* / kȉšńāᵒk. U 1975–1986: Dubrave m, o. Bosanske Gradiške (U 227)

83. *žaždèńāk*. DB 1962: Foča p, Paljike, o. Goražda

84. *ždȕždevĺāk* / žȕždevĺāk. U 1975–1986: Glogova m, o. Bratunca (U 75)

85. *žȉždeńāk*. DB 1962: Križići k, o. Visokog

86. *žiźʒeńāk*. DB 1962: Jelaške m, o. Olova

87. *žúdᵭńāk*. DB 1962: Donja Vijaka k, o. Vareša

88. *žȕždavac*. U 1975–1986: Donja Sopotnica p, o. Goražda (U 41)

89. *žȕždeĺāk* / žȕždevĺāk. U 1975–1986: Srebrenica m (U 73)

90. *žȕžderńāk*. U 1975–1986: Drum m, o. Vlasenice (U 77)

91a. *žȕždevac*. U 1975–1986: Zavajt p, o. Foče (U 27); DL 1962–2022: Toholji m, o. Foče, Milijeno m, p, o. Čajniča (Jahić 2002: 134)

91b. *žùždevac*. DB 1962: Čajniče m

92. *žȕždevĺāk* / žȕždeĺāk. U 1975–1986: Srebrenica m (U 73), *žȕždevĺāk* / ždȕždevĺāk: Glogova m, o. Bratunca (U 75)

93. *žȕždreĺāk*. U 1975–1986: Žlijebac p, o. Bratunca (U 74)

94. *žúźʒevac*. DB 1962: Crna Rijeka m, o. Olova, Kamensko m, o. Olova

95. *žùźʒevńāk*. DB 1962: Borovica k, o. Vareša

96. *žȕževńāk*. DB 1962: Glasinac m

3. Raznolikost naziva za daždevnjaka ogleda se i u tvorbenim jedinicama – u osnovama i nastavcima.

Osnove

1. Oblici od riječi *bura*: 1
2. Oblici s refleksom *dəžd-*: 2-8; *drəžd-*: 27
3. Oblici s naslanjanjem na *dəžd-*: 64, 73-74
4. Oblici s refleksom *dežd-*: 10; *drežd-*: 28
5. Oblici iskrivljeni od *dežʒ-*: 9
6. Oblici s refleksom *dižd-*: 13-16; *drižd-*: 29
7. Oblici s refleksom *dižʒ-*: 11, 17-18, 22-24
8. Oblici s naslanjanjem na *dižʒ-* (*divʒ-*): 12
9. Oblici s naslanjanjem na *dižva* (sud za mlijeko): 19-21
10. Oblici s refleksom *dožd-*: 25; *drožd-*: 30
11. Oblici s refleksom *dožʒ-*: 26; *drožʒ-*: 31-32
12. Oblici s naslanjanjem na *družiti se*, *družba*: 35, 44-45
13. Oblici s naslanjanjem na *držati*: 47-48

14. Oblici s refleksom *dužd-*: 49-52; *družd-*: 36-38
15. Oblici s naslanjanjem na *dužd-*, *družd-*: 75-76, 84
16. Oblici s refleksom *dužʒ-* (*dužj-*): 53-54; *družʒ-* (*družj-*, *druź-*, *druʒ-*): 33-34, 39-43, 46
17. Oblici s naslanjanjem na *đevđir*: 55-56
18. Oblici od riječi *kiša* (ili *kihati*, *kišem*): 57-62
19. Oblici s naslanjanjem na *krava*, *kravlji*: 63
20. Oblici s naslanjanjem na *piskati*: 65
21. Oblici s naslanjanjem na *posati* (sisati): 66
22. Oblici od riječi *šara*: 68-69
23. Oblici od riječi *štrljak* (patrljak): 70
24. Oblici od riječi *voda*: 71-72
25. Oblici s naslanjanjem na *zvižd*ati: 77-79, 82; *zvižđati*: 80-81
26. Oblici s naslanjanjem na *ždrijebe*, *suždrebna*: 67
27. Oblici potpuno iskrivljeni od osnove *dəžd-* (*ža-*): 83
28. Oblici s izmijenjenim početnim glasom uz *i* u osnovi (*ži-*): 85-86
29. Oblici s izmijenjenim početnim glasom uz *u* u osnovi (*žu-*): 87-96

Tvorbeni nastavci

1. *-ø*: 3, 57
2. *-a*: 39
3. *-əc*: 68, 70
4. *-ańak*: 5
5. *-avəc*: 49, 58, 88
6. *-avńak*: 22
7. *-eĺak*: 89
8. *-enak*: 13, 40, 73
9. *-eńak*: 6, 10-12, 14, 17, 20, 23, 27-28, 30-31, 34, 36, 41, 44, 47, 50, 53, 55-56, 64, 69, 71, 77-80, 83, 85-86
10. -(*b*)*eńak*: 35
11. -(*el*)*èńak*: 19
12. -(*v*)*eńak*: 21
13. *-erńāk*: 76, 90
14. *-evəc*: 51, 91, 94
15. *-evĺak*: 84, 92
16. *-evńak*: 7, 15, 18, 25-26, 32, 37, 42, 45, 52, 54, 74, 81, 95-96
17. *-evńak* s metatezom *v* ili *-ń*: 2, 9
18. *-jak*: 67

19. -(*i*)*jāk*: 63
20. -*Ĺeńak*: 24
21. -*nāk*: 59
22. -*ńača*: 60
23. -*ńāk*: 1, 61, 72, 82
24. -*o*: 33, 43, 46, 62, 75
25. -*reĺak*: 93
26. -*reńak*: 29
27. -(*d*)*reńak*: 48
28. -*revńāk*: 38
29. -*rńak*: 8, 16, 87
30. -*vəc*: 65-66

Kao što se vidi iz ovog pregleda, u tvorbi naziva za daždevnjaka sudjeluju osnove s različitim značenjem i brojni formanti. Nazivi su tvoreni i tako što na iste osnove dolaze različiti nastavci (*kišavac*, *kišnak*, *kišńak*, *kišo*) i tako što na različite osnove dolaze isti nastavci (*burńak*, *kišńak*, *vodńak*). Najviše je naziva s osnovom **dъžž*- i od nje izvedenim osnovama, a najproduktivniji je formant -*eńak* (zastupljen u trideset jednom nazivu).

4. U DB 1962. navedena su različita narodna vjerovanja o daždevnjaku; većina njih dobro je zastupljena i u Bosni i Hercegovini. Najraširenija su u vezi s oglušenjem i kišom: *Mnȍgī nè volē vȉdjeti bûrńāka*. *Kȍ stȁnē na bûrńāka*, *a ôn pîsnē*, *tâj će oglúv'ti* (Potkozarje; Dalmacija 2004: 40), ako čuješ da daždevnjak pisne (cikne, zazviždi), možeš oglušiti (o. Visokog, Sarajeva i Duvna), pada s kišom (Bijelo Polje u Hercegovini, Kreševo): *Daždèńāk pàdā ȉz oblāka* (*màglē*) *i níje ga srȉtno dírat ili ùbit* (zapadna Hercegovina; Kraljević 2013: 56), utječe na kišu / buru, ide u povorkama / družbama moleći da padne kiša (o. Fojnice, Visokog). Vjeruje se i da daždevnjak voli otpiti mlijeka iz dižve i tako ga otrovati (o. Jajca), da nosi opasnost, nesreću, smrt (Gračanica kod Tuzle, o. Sanskog Mosta), da pljuje otrov (o. Fojnice), da mu vatra ne škodi (o. Prozora, Fojnice i Vareša), da ga ne valja ubiti, jer je sličan zmaju, pa ga zmaj može osvetiti (o. Fojnice, Visokog i Vareša). U 1975–1986. zabilježeno je i vjerovanje da sisa krave (Krnja Jela kod Bosanskog Petrovca, U 215/106a; DB 1962. sadrži potvrde iz o. Gospića, Otočca i Udbine) te da osoba kojoj prijeđe preko ruku sve zna raditi (Plješivica kod Rogatice, U 47/106a; up. gatanje iz Vlasenice: *Kako si ti*, *daždenjače*, *šaren*, *tako i ja znala našarati i otpočeti*! u DB 1962). Navedena vjerovanja imaju odraza u osnovama od kojih se tvore nazivi za ovog vodozemca (otuda velika

sličnost terenske rasprostranjenosti osnova i vjerovanja): od njegova piska, zviždukа može se ogluhnuti (*piskavac*, *zviždenjak*); navješćuje dažd – kišu (*daždevnjak*, *kišavac*, *kišnjak*), buru (*burnjak*); kreće se u družbama (*družbenjak*), pije mlijeko iz dižve (*dižvenjak*), voli sisati krave (*posavac*) i dr., a zanimljiva su preplitanja i ukrštanja osnova i vjerovanja (*daždaja* < *dažd* + *aždaja* – postojanje predodžbe o daždevnjakovoj moći). Nastanku novih naziva pogodovale su i analogije (*vodenjak*: voda – povezivanje daždevnjaka s vodom, vlagom), moguće tabuističke reakcije (*suždrebnjak* : *kravijak*), izgled daždevnjaka (*šarac*, *šarenjak*), semantička naslanjanja na lekseme u vezi s mlijekom (*đevđenjak*: đevđir) i dr.

5. Među Brozovićevim izvorima nisu se našla *Pitanja o govoru prostoga naroda* (Rešetar 1897). U prvom dijalektološkom upitniku na području južnoslavenskih jezika u okviru 15. pitanja tražen je odgovor u vezi s alternacijom *a*/*i*: *daždevnjak* ili *dižđevnjak*. U zbirci koju čini dvjesta dvadeset šest upitnika popunjenih širom Bosne i Hercegovine (Halilović 2021) nalaze se četiri naziva nezastupljena u DB 1962. (*diždenak*, *nadaždeńak*, *druževńak* i *kišavac*; treći i četvrti imamo i u U 1975–1986) i mnogobrojne potvrde o rasprostranjenosti naziva zabilježenih u DB 1962.

Pored mnoštva fonetskih i tvorbenih varijanti lekseme *daždevnjak* (*daždeńak*, *dažđevńak*, *diždenak*, *diždeńak*, *diždevńak*, *dižđevńak*, *dižveńak*, *duždevńak*, *nadaždeńak* i dr.), P 1897. sadrže i više sinonimnih leksema. Leksema *daždevnjak* i njene varijante najčešće su u ispitivanim govorima; po učestalosti slijede lekseme *burnjak* (zapisana u osam upitnika), *kišnjak* (u šest) i *družđa* / *druževnjak* / *družđevnjak* (u četiri). Jedanput su zapisane lekseme *kišavac* i *zviždenjak*, kao i riječi sa drugačijim značenjem (*gušter* i *zelembać*).

Leksemu *daždevnjak* poznaju govori u svim krajevima; varijanta *duždevnjak* zapisana je u sedam upitnika na istoku – šest u oazi koja obuhvaća goraždanski, višegradski i rogatički kraj i jedan u Zvorniku i o. (P 96), te u dva na zapadu (P 148, Sinjakovo kod Jajca, i P 206, Sanski Most i o.). Leksema *kišnjak* upotrebljava se uglavnom u središnjem arealu – u dolini Krivaje (P 93), travničkom (P 150, P 156) i žepačkom kraju (P 158). Leksema *burnjak* najčešća je u sjeverozapadnoj Bosni, u bihaćkom kraju (P 215, P 219), o. Sanskog Mosta (P 208, Stari Majdan), Prijedoru i o. (P 192, P 193) te u o. Bosanske Dubice (P 196, u govoru p). U Skender-Vakufu (P 161) i o. Dervente (P 173, selo Kulina) govori se i *kišnjak* i *burnjak*.

Više od trećine upitnika (osamdeset četiri) ne sadrži nikakav odgovor; ovo bi moglo značiti da leksema *daždevnjak* nije u upotrebi u mnogim mjestima.

U prilog tome govore i ove napomene: "*daždevnica*, *daždevnjak* i *vazam* nepoznate..." (P 130/5a, Livno); također je u P 136/5 (mjesta oko rijeke Rame od Prozora i Luga do njezina ušća u Neretvu) uz *daždevnica*, *daždevnjak* dopisano: "nepoznato"; u P 43/5a (u selima oko Mostara), uz pit. 15: "ove riječi nijesam čuo, koje nijesu podcrtane, u ovim selim govoriti"; u P 47/5a (u gradu Mostaru): "Nepoznato: *dižđevnica*, *dižđevnjak*"; u P 191/5a (o. Prijedora): "*Daždevnica*, *daždevnjak* nijesam nikad čuo." (V. Kartu br. 1.)

6. *Upitnik za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora* (Vuković i dr. 1975) popunjen je od 1975. do 1986. te 2016. i 2017. u dvjesta trideset mjesta (Halilović i dr. 2020); pitanje br. 1086 odnosi se na *daždevnjaka*. U zbirci se nalaze mnogobrojne potvrde o rasprostranjenosti otprije poznatih naziva, kao i trideset sedam naziva nezastupljenih u DB 1962. (*daždàja*, *daždàńāk*, *dȉvźeńāk*, *dȉždevńāk*, *dȉždrńāk*, *diželèńāk*, *dȉžeńāk*, *dròžźevńāk*, *drúźo*, *drȕždrevńāk*, *drúźo*, *dȕždavac*, *dȕźźeńāk*, *kȉš*, *kíšńača žȁba*, *kíšo*, *krȁvijāk*, *pískavac*, *pòsavac*, *sȕždrebńāk*, *šárac*, *šarèńāk*, *štŕĺac*, *vȍdńāk*, *zȁždenāk*, *zȁždevńāk*, *zdrúždo*, *zdȕžderńāk*, *zvȉźeńāk*, *zvȉzdeńāk*, *zvìžńāᵒk*, *ždȕždevĺāk*, *žȕždavac*, *žȕždeĺāk*, *žȕžderńāk*, *žȕždevĺāk* i *žȕždreĺāk*).

Nazivi s *a* u osnovi i njihove fonetsko-fonološke varijante zapisani su u trideset jednom mjestu; dvaput naporedo s *burnjak* i jednom naporedo sa *šarac*. Većina je zabilježena u dvjema nepovezanim južnijim oazama (prva obuhvaća mjesta od Graca kod Neuma na jugozapadu do Zaloma kod Nevesinja; druga Grude, Čitluk i o. Mostara), jednoj istočnoj (čajnički, višegradski i rogatički kraj; u Plješevici i Žepi kod Rogatice naporedo s oblicima u kojih je u osnovi vokal *u*, a u Slatini kod Čajniča naporedo sa *šarac*) i jednoj sjeverozapadnoj (od o. Mrkonjić-Grada na jugoistoku do o. Cazina na sjeverozapadu). U Podrašnici kod Mrkonjić-Grada i Velikoj Bukovici kod Doboja naporedo je *daždevnjak* i *burnjak*; u Borcima kod Konjica i Bobarama kod Tešnja govore se oblici sa *zažd-*. Oblici s *a* u osnovi upotrebljavaju se i u nekoliko međusobno nepovezanih mjesta, od o. Jablanice na jugu, preko Sarajeva i Kreševa do o. Gračanice, Orašja i Odžaka na sjeveru. Nazivi s *i* u osnovi odlika su dvadeset ispitivanih govora; većina je zapisana u dvjema manjim oazama: jedna obuhvaća mjesta u sjevernoj Hercegovini (o. Kalinovika, Konjica, Jablanice i Prozora), južnoj i srednjoj Bosni (o. Trnova i Kreševa), a druga u istočnoj i sjeveroistočnoj Bosni (o. Olova, Kladnja i Živinica). Zabilježeni su i u mjestima između ovih dviju oaza (o. Sarajeva i Sokoca), u o. Nevesinja, te na sjeverozapadu Bosne (o. Prijedora, Bosanske Krupe i Velike Kladuše; u o. Bihaća naporedo s *burnjak*). Nazivi s *i* u osnovi odlika su uglavnom govora m; te

oblike k imaju samo u Deževicama kod Kreševa, a p u Ledićima kod Trnova. Oblici s *e* u osnovi zabilježeni su u Buni kod Mostara, Vitini kod Ljubuškog i Modranu kod Dervente, a oblik s *o* u osnovi samo u Misurićima kod Maglaja. Oblici s *u* u osnovi zapisani su u četrdeset dva mjesta kao jedini, a u dva (Plješivica i Žepa u o. Rogatice) naporedo s oblicima na *a*. Većina potvrda nalazi se u istočnom arealu koji se proteže od o. Gacka u istočnoj Hercegovini do o. Srebrenika u sjeveroistočnoj Bosni. Manja srednjobosanska oaza obuhvaća mjesta u o. Visokog, Fojnice, Kaknja i Busovače. Ovi oblici odlika su i nekolicine nepovezanih mjesnih govora u srednjoj (o. Zavidovića, Travnika, Jajca) i sjevernoj Bosni (o. Maglaja, Teslića, Modriče) te u o. Brčkog i Banje Luke. (V. Kartu br. 2.)

Leksema *kišnjak* zabilježena je u dvadeset pet mjesnih govora – u dvadeset jednom kao jedina, a u četiri naporedo s nekom drugom. U šest mjesta upotrebljavaju se drugi nazivi s *kiš-* u osnovi (*kiš*, *kišavac*, *kišnak*, *kišnjača žaba* i *kišo*). Većina mjesta u kojima se govori *kišnjak* nalazi se u trima manjim nepovezanim oazama u srednjoj i sjevernoj Bosni, između Taračina Dola kod Ilijaša na jugu, Vijake kod Vareša na istoku, Perućice kod Jajca na zapadu i Sivše kod Tešnja na sjeveru. Leksemu *kišnjak* imaju i govori u sjeveroistočnoj Bosni (o. Tuzle i Brčkog; u Janji kod Bijeljine naporedo s leksemom *vodnjak*), a najzapadnije potvrde potječu iz Bastasa kod Drvara i Šurkovca kod Prijedora. U Uvorićima kod Visokog uz *kȉšńāk* govori se i *drȕžeńāk*, u Ravnoj kod Maglaja *kȉšńak* i *drúʒo*, a u Dubravama kod Bosanske Gradiške *kȉšńāᵒk* i *zvìžńāᵒk*. I nazivi s *kiš-* u osnovi upotrebljavaju se u sjevernijim krajevima: *kíšo* u Brnjicu kod Kaknja i Lupoglavu kod Žepča, *kȉšnāk* (uz *krȁvijāk*) u Strojicama kod Šipova, *kíšńača žȁba* u Mahovljanima kod Banje Luke, *kîš* (uz *bûrńak*) u Bosanskoj Dubici; iz južnijih krajeva potječe samo naziv *kȉšavac* (iz Vlaholja kod Kalinovika). Leksema *kišnjak* odlika je prije svega govora k (polovica potvrda), a najrjeđa je u govorima p.

Leksema *burnjak* zapisana je u dvadeset jednom mjestu: u sedamnaest kao jedina, a u četiri naporedo s *kiš*, *daždevnjak*, *diždenjak* i *diždrnjak*. Svi mjesni govori u kojima se upotrebljava leksema *burnjak* nalaze se u sjevernoj i zapadnoj Bosni. To su govori p između Donjeg Rakovca kod Maglaja na jugoistoku, Podrašnice kod Mrkonjić-Grada na jugozapadu, Novog Grada kod Odžaka na sjeveroistoku i Prusaca kod Bosanskog Novog na sjeverozapadu; samo u dvama mjestima leksemu *burnjak* imaju i m: u Bosanskoj Dubici (naporedo s *kîš*) i Izačiću kod Bihaća (uz *diždèńāk* i *dȉždrńāk*). (V. Kartu br. 3.)

Nerelevantni su odgovori u šesnaest upitnika (u o. Duvna zapisano je *gȕsina*, u o. Zvornika *gȕštēr*, u o. Bijeljine *gȕšter*, u o. Livna *zelènbāć*, u istočnoj

Hercegovini, o. Kupresa, Novog Travnika, Zenice, Skender-Vakufa i Modriče *zelèmbāć*), a u dvadeset osam nema odgovora; dakle, četrdeset četiri upitnika (gotovo petina zbirke) popunjena su u mjestima u kojima *daždevnjak* nije poznat (nema ga u izrazitim kraškim krajevima niti u panonskom dijelu BiH).

7. Nazivi za daždevnjaka na području srednjojužnoslavenskog jezika privlače pažnju dijalektologa više od jednoga stoljeća. U studiji iz 1921. S. Ivšić dokazao je da su alternacije *da*/*i*/*uždˇ*- (*da*/*i*/*užđ*-) refleksi alternacija slabog i jakog poluglasa, pri čemu su na mjesto slabog poluglasa dolazili sekundarni vokali *i* i *u* (73–78). Dijalektološka i etnološka razmatranja o nazivlju za daždevnjaka nastavljena su u radu D. Brozovića iz 1962. godine. Brozović iz različitih izvora donosi sto dvadeset naziva, od čega je četrdeset poznato samo u Bosni i Hercegovini. Dijalektološka istraživanja, osobito tokom 70-ih i 80-ih godina XX st., znatno su upotpunila zbirku naziva za daždevnjaka u Bosni i Hercegovini i donijela nove podatke o rasprostiranju već poznatih naziva. Dosad nam je poznato devedeset šest naziva koji se javljaju u sto šezdeset tri fonetske i akcenatske varijante. Raznolikost naziva za daždevnjaka, uzrokovana i unutarlingvističkim i vanlingvističkim momentima, ogleda se i u osnovama i nastavcima. Najviše je naziva s osnovom **dъžž*- i njenim varijantama, a najproduktivniji je formant *-ećak*. Na kartama smo predočili areale osnove **dъžž*- (*dažd*-, *dižd*-, *dežd*-, *dožd*-, *dužd*-) i naziva koji su vrlo prošireni u Bosni i Hercegovini (*burnjak*, *duždevnjak*, *kišnjak*).

Izvori

Pitanja o govoru prostoga naroda (1897), FAZM, Inventar folkl. zapisa III, Nº 14457–14461. (1–226), pit. 15, Zemaljski muzej, Sarajevo

Upitnici za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora (1975–1986), 1–230, pit. LFT 1086, Institut za jezik, Sarajevo

Upitnici za srpskohrvatski dijalektološki atlas 1964–, pit. IX/18, Jugoslovenski komitet za dijalektološke atlase, Beograd

Literatura

Baotić, Josip (1983), *Ikavskošćakavski govor u okolini Dervente*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo

Brozović, Dalibor (1962), "O raznolikosti nazivâ za *daždevnjaka* i o njezinim uzrocima. S osobitim obzirom na teritorij Bosne i Hercegovine", *Slavia* 31/4, 537–554.

Bulić, Refik (2014), *Arhaičniji govori u gornjem toku Spreče. Živinički kraj*, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla

Dalmacija, Stevo (2004), *Rječnik govora Potkozarja*, Glas srpski, Banja Luka

Đukanović, Petar (1983), *Govor sela Gornje Caparde. Kod Zvornika*, SANU, Beograd

Đurović, Radoslav (1992), *Prelazni govori južne Bosne i visoke Hercegovine*, SANU, Beograd

Halilović, Senahid (1990), *Govor Muslimana Tuholja. Okolina Kladnja*, Institut za jezik, Sarajevo

Halilović, Senahid (1996), *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Halilović, Senahid, Mehmed Kardaš, Amela Ljevo-Ovčina, Emira Mešanović-Meša (2020), *Bosanskohercegovački lingvistički atlas I: Fonetika*, Slavistički komitet, Sarajevo (https://slavistickikomitet.ba/Bosanskohercegovacki_lingvisticki_atlas.pdf)

Halilović, Senahid (2021), "Jezička anketa Zemaljskog muzeja u Sarajevu iz 1897. godine", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu* XXIV, 15–29.

Ivšić, Stjepan (1921), "Lik *duždevъ* pored *dъždevъ* u Supr. i u s.-h. *duždevńak* 'salamandra maculosa'", *Prace lingwvistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay*, 68–78.

Jahić, Dževad (2002), *Ijekavskoštakavski govori istočne Bosne*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

Kraljević, Ante (2013), *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*, Matica hrvatska – Dan, Široki Brijeg – Zagreb

Peco, Asim (1975) *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne*: *Uvod i Fonetika*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo

Peco, Asim (1986) *Ikavskoštakavski govori zapadne Hercegovine*, ANUBiH, Sarajevo

Pehlić, Amina (2006) "Fonetsko-fonološke osobine govora Donjeg Kamička. Kod Sanskog Mosta", *Pismo* IV/1, 54–72.

Remetić, Slobodan (1970), "Fonetske i morfološke karakteristike govora Srba u Kladnju i okolini", *Prilozi proučavanju jezika* 6, 105–133.

Rešetar, Milan (1897), *Pitanja o govoru prostoga naroda*, Zemaljski muzej BiH, Sarajevo

Vujičić, Dragomir (1981), "Prilog proučavanju govora Donjeg Birča", *Radovi Odjeljenja društvenih nauka ANUBiH* LXX/21, 195–211.

Vuković, Jovan (1962) "Govorne osobine" (Imljana), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, *Etnologija* XVII, 27–49.

Vuković, Jovan (1963) "Kreševsko-lepenički govor", *Posebna izdanja Naučnog društva BiH* III, 287–311.

Vuković, Jovan, Dalibor Brozović, Asim Peco, Dragomir Vujičić (1975), *Upitnik za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo

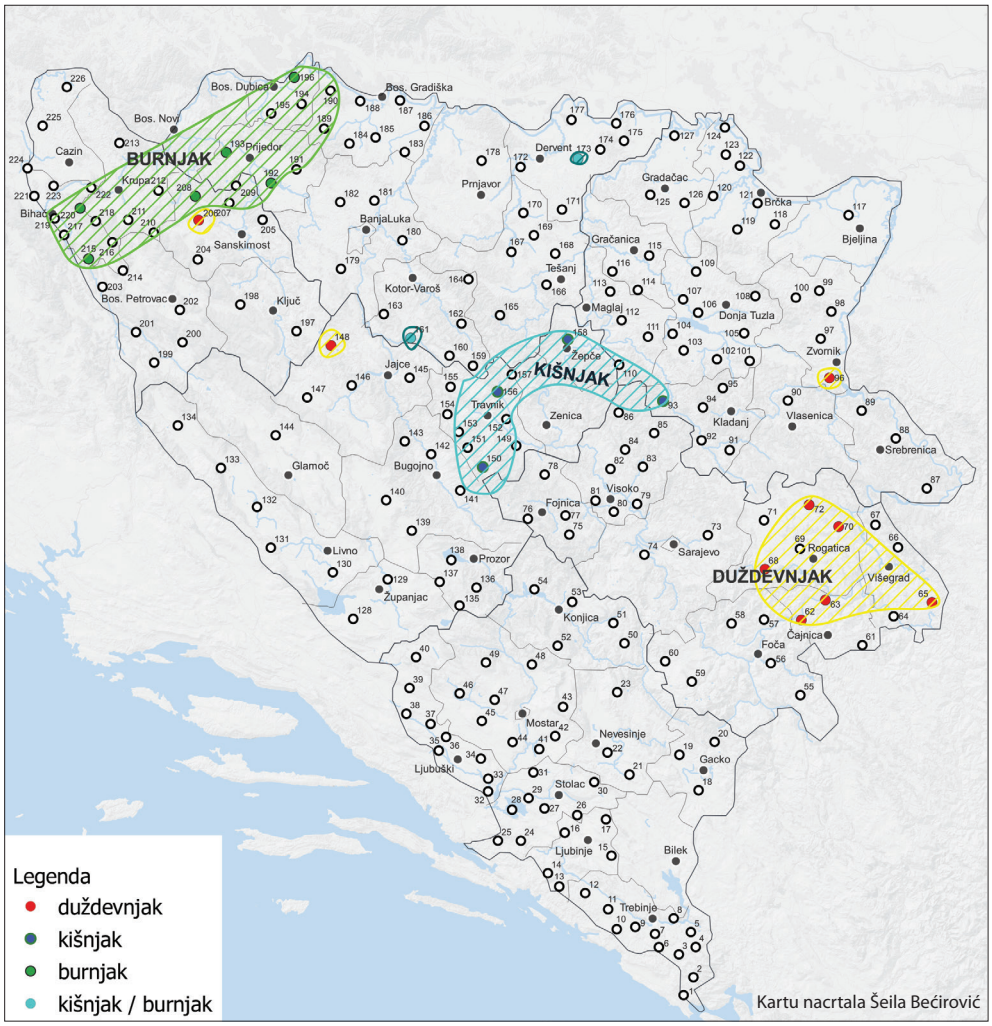
Posebna izdanja ANUBiH, OHN knjiga 48, 60-81.

WORDS FOR THE FIRE SALAMANDER IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: LINGUOGEOGRAPHICAL APPROACH

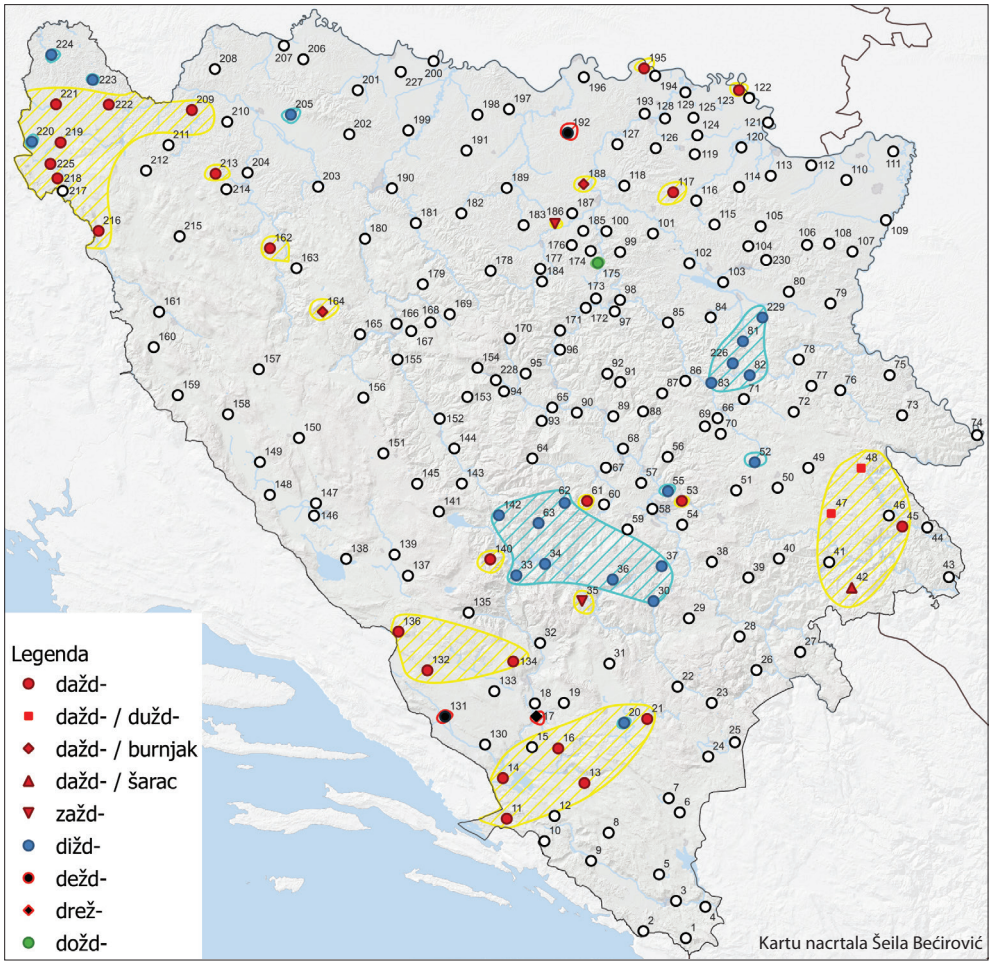
Abstract

During the 20th century, dialectologists dedicated numerous studies to the words used to refer to the fire salamander (*Salamandra maculosa Laur*.) in the central South Slavonic language. In the paper from 1962, Dalibor Brozović presents 120 names for the fire salamander out of which 40 are known only in Bosnia and Herzegovina. In this paper, we extend the research and point to the existence of even more names for the fire salamander in the languages spoken in Bosnia and Herzegovina: in the glossary, we list 96 words for the fire salamander, not taking into account the phonetic and the accent-based variants. Aside from the new names and forms taken from different sources, we also present new data about the aerial features of the already familiar terms. The variety of the words used to name the fire salamander, caused by both interlinguistic and external factors, is also manifested in the very roots of the words and their inflections. The analysis shows that the words are based on formation principles adding different suffixes to the same roots (*kišavac*, *kišńak*, *kišo*) or those adding the same suffixes to different roots (*burńak*, *kišńak*, *vodńak*). By means of a linguogeographic analysis of a part of the corpora collected, we have established the areal features for the roots and the names that have become quite widespread across Bosnia and Herzegovina.

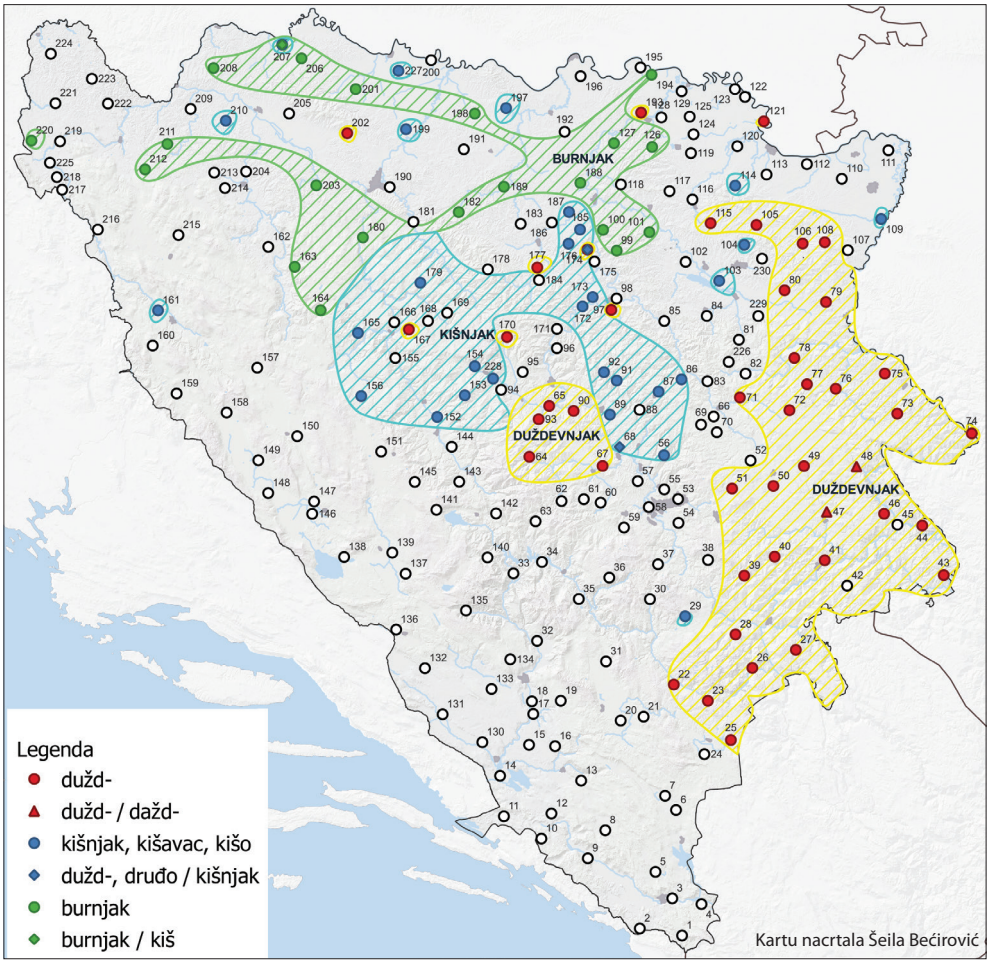
Key words: areal features, Bosnia and Herzegovina, the fire salamander, dialect lexis, dialectology, linguogeography, survey

Karta br. 1: P 1897. A) duždevnjak; B) kišnjak; C) burnjak

Karta br. 2: U 1975–1986. A) dažd-; B) dižd-; C) dežd-; D) dožd-

Karta br. 3: U 1975–1986. A) duždevnjak; B) kišnjak; C) burnjak